

УДК 378.04:62/64

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-6\(225\)-52-58](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-6(225)-52-58)

ПОЛІЩУК ДМИТРО ВІКТОРОВИЧ,

аспірант кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами
ім. акад. І. А. Зязюна, Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна

Dmytro Polishchuk,

Graduate Student of the Department of Pedagogy and Psychology of Management of Social Systems
of Academician I. Zyazyun, National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute",
Kharkiv, Ukraine

E-mail: poldmytro30@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-4952-7511>

СТРУКТУРІАЛЬНО-КРИТЕРІАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ДОКТОРІВ ФІЛОСОФІЇ ВСІХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ПІДГОТОВКИ В УМОВАХ ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

А Проведено теоретичний аналіз структурних компонентів та критеріїв професійно-педагогічної компетентності. Розкрито сутність структурних компонентів і критеріїв професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів вищої школи з числа майбутніх докторів філософії, підготовку яких здійснюють за усіма спеціальностями технічного університету на основі теоретичного аналізу літературних джерел і проведеного протягом 2024/2025 навчального року опитування на базі Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». Визначено структурні компоненти та критерії професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів вищої школи в умовах аспірантури. Зазначено необхідність розвитку власних знань, умінь і навичок, постійний їх розвиток, необхідність професійного вдосконалення. Наголошено на необхідності саморозвитку та самоаналізу, а також рефлексії з метою розвитку професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів вищої школи в умовах аспірантури.

Ключові слова: аспірант; компоненти; критерій; компетентність; професійно-педагогічна компетентність; майбутній викладач; мотивація; рефлексія; структурний компонент

STRUCTURAL AND CRITERIA ANALYSIS OF THE PROFESSIONAL AND PEDAGOGICAL COMPETENCE OF FUTURE DOCTORS OF PHILOSOPHY IN ALL SPECIALITIES OF TRAINING IN THE CONTEXT OF A TECHNICAL UNIVERSITY

С A theoretical analysis of the structural components and criteria of professional and pedagogical competence has been conducted. The essence of the structural components and criteria of professional and pedagogical competence of future higher education teachers in postgraduate studies was revealed based on a theoretical analysis of literary sources and a survey conducted during the 2024/2025 academic year at the National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute". The structural components and criteria of professional and pedagogical competence of future higher education teachers in postgraduate studies are identified. The need for the development of one's own knowledge, skills, and abilities, their continuous improvement, the need for continuous professional development, as well as the need for self-development and self-analysis, and reflection to develop the professional and pedagogical competence of future higher education teachers in postgraduate studies are emphasized.

Keywords: graduate student, components; criterion; competence; professional and pedagogical competence; future teacher; motivation; reflection; structural component

Актуальність проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями. Нині питання розвитку професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів вищої школи в умовах аспірантури є досить актуальним, особливо в умовах інтеграції вищої освіти України в європейський простір і викликами, з якими стикається вища освіта в Україні впродовж останніх років (пандемія COVID-19 та повномасштабне вторгнення на територію України). З метою формування педагогічних умов професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів вищої школи в умовах аспірантури необхідно визначити та сформувати структурні компоненти

професійно-педагогічної компетентності майбутніх докторів філософії, яких розглядають як викладачів вищої школи та їхні критерії. Саме тому питання визначення та формування вищезазначених компонентів і критеріїв є досить важливим на сьогодні.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Питанню визначення структурних компонентів і критеріїв професійно-педагогічної компетентності приділили увагу багато науковців, зокрема визначенням структурних компонентів компетентності займались: І. Холковська [11], В. Курок, Т. Кондратенко [7], Т. Пасічник [10], І. Ткачівська [14], А. Демків [3], В. Щур, Т. Гарачук [15], Г. Козаченко [5],

В. Соловйов, А. Литвин [4], І. Мося [9], О. Проценко [12], О. Темченко, Т. Жовтун [13].

Визначенню критеріїв структурних компонентів професійно-педагогічної компетентності приділили увагу наступні вчені: Т. Горохівська [2], В. Білошицький [1], Г. Козаченко [6], О. Мельник [8].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття.

На основі ретельного аналізу літературних джерел щодо визначення та формування структурних компонентів і критеріїв професійно-педагогічної компетентності було визначено, що досить багато досліджень сучасних науковців присвячено цим питанням. Однак питання визначення та формування структурних компонентів професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів вищої школи в умовах аспірантури та їхніх критеріїв є не повністю вивчене та потребує подальших досліджень.

Мета статті: визначити, дослідити уявлення та обґрунтувати структурні компоненти професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів вищої школи в умовах аспірантури та їх критеріїв на основі доробок сучасних дослідників і майбутніх докторів філософії шляхом опитування аспірантів Національного-технічного університету «Харківський політехнічний інститут» упродовж 2024/2025 н. р.

Викладення основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. З метою визначення та формування структурних компонентів професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів вищої школи в умовах аспірантури та їхніх критеріїв звернемось до теоретичних досліджень сучасних науковців щодо визначення структурних компонентів компетентності та їхніх критеріїв. Необхідність визначення та формування структурних компонентів професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів вищої школи в умовах аспірантури зумовлена тим, що дані структурні компоненти не повністю визначені та відкриті саме у питанні професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів вищої школи в умовах аспірантури. У своїй праці колектив авторів за редакцією І. Холковської [11, с. 15] визначають наступні структурні компоненти професійної компетентності викладача закладу вищої освіти III–IV рівня акредитації, а саме: *мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, ціннісно-рефлексивний, емоційно-вольовий*.

Також даний колектив авторів характеризує кожен компонент професійної компетентності наступним чином:

– *мотиваційний* компонент відображає ставлення особистості до професійної діяльності, що виражається в цільових установах. До складу мотиваційного компоненту входить потреба у професійній діяльності; прагнення до творчої наукової та навчально-методичної діяльності; інтерес до виховної роботи; пізнавальні, професійні і творчі мотиви, які впливають на цілепокладання в процесі професійної діяльності;

– *когнітивний* компонент включає знання теоретичного (декларативного) і технологічного (процедурного) характеру: методологічні знання – знання загальних підходів, принципів, закономірностей розвитку, навчання

та виховання студентської молоді; теоретичні знання фахової наукової дисципліни; сукупність знань, необхідних викладачу для здійснення посадових обов'язків; знання, які складають основу педагогічної діяльності викладача; знання інформаційних технологій, їхніх можливостей для розв'язання завдань у предметній галузі та освітньому процесі; креативність, гнучкість, критичність, системність, мобільність, оперативність мислення;

– *діяльнісний* компонент включає досвід пізнавальної діяльності, зафіксований у формі його результатів – знань у фаховій науковій галузі; досвід здійснення відомих способів діяльності у формі вмінь діяти за зразком; досвід творчої діяльності у формі вмінь приймати ефективні рішення в проблемних ситуаціях; досвід формування емоційно-ціннісних ставлень у формі особистісних орієнтацій;

– *ціннісно-рефлексивний* компонент містить сукупність особисто значущих і цінних прагнень, ідеалів, переконань, поглядів, ставлень до продукту і предмету діяльності у професійній сфері і сфері стосунків; розуміння професійної компетентності як однієї з провідних професійних і соціальних цінностей; адекватну самооцінку власних можливостей у професійній діяльності, наявність власної позиції щодо прийнятих рішень у професійній діяльності; прагнення до самоактуалізації, саморозвитку, постійної роботи над собою у професійній сфері; прагнення до професійного самовдосконалення; здатність адекватно орієнтуватися в інноваціях; здатність брати на себе відповідальність за прийняті рішення професійної діяльності; здатність до рефлексії у професійній діяльності; самоаналіз і самооцінка професійної діяльності; здатність адекватно оцінювати власні досягнення у професійній сфері, власний рівень професійної компетентності; вміння визначати переваги і недоліки власної компетентності у професійній сфері; вміння визначати резерви свого подальшого професійного зростання; вміння регулювати свою професійну діяльність і ставлення до неї;

– *емоційно-вольовий* компонент включає здатність розуміти власний емоційний стан у різноманітних професійних ситуаціях; здатність достойно переживати відсутність результату, невдачі в роботі; цілеспрямованість дій у професійному середовищі; терпіння і володіння собою в ситуаціях невизначеності; наполегливість у досягненні поставленої мети у професійній сфері; впевненість у виборі та реалізації способів діяльності; наполегливість у досягненні цілей самоактуалізації та саморозвитку; прояв вольових зусиль у розв'язанні навчальних і наукових проблем; прояв ініціативності, сміливості, принциповості в розробленні й здійсненні навчальних і наукових проєктів [11, с. 15–17].

В. Курок, Т. Кондратенко [7, с. 25] відзначають наступні види структурних компонентів формування економічної компетентності майбутніх учителів технологій у процесі фахової підготовки, а саме:

– *мотиваційний* компонент відображає сформованість у майбутніх фахівців потреби в засвоєнні економічної інформації, ціннісного ставлення до економічних знань, наявність вольових якостей особистості (наполегливість в оволодінні економічними знаннями, активність і цілеспрямованість майбутніх учителів технологій на

досягнення результатів в економічній підготовці). Мотиваційний компонент є стимулом у формуванні інших компонентів економічної компетентності в процесі фахової підготовки майбутніх учителів технологій у закладі вищої педагогічної освіти;

– *когнітивний* компонент охоплює комплекс економічних знань, уявлень про економічні відносини в суспільстві, державі, сім'ї, обізнаність з інформаційно-комунікаційними технологіями та їхніми можливостями щодо розв'язання завдань економічного змісту та забезпечення формування економічної компетентності школярів;

– *операційно-діяльнісний* компонент характеризується вміннями та навичками застосування набутих економічних знань, досвідом розв'язання майбутніми учителями технологій прикладних завдань економічного змісту, а також методичними вміннями щодо формування економічної компетентності учнів закладів загальної середньої освіти;

– *результативно-рефлексивний* компонент відображає сформованість у майбутніх педагогів умінь здійснювати самооцінювання, рефлексію власної економічної підготовки, самоконтроль і самоаналіз її результатів і володіння засобами самокорекції.

Цінним для нашого дослідження є робота науковця Т. Пасічника, який визначає два структурних компоненти професійної компетентності викладача перекладу: *когнітивно-діяльнісний* та *особистісно-рефлексивний*. Так, до когнітивно-діялісного компоненту, науковець, відносить професійні знання, навички, вміння та здатності, що відповідають фаховим субкомпетентностям, як-от: міжкультурна, перекладацька, методична, дослідницька, психолого-педагогічна та фахово-соціальна. Особистісно-рефлексивний компонент включає якості, вміння та здатності особистості, що відповідають фаховій особистісній субкомпетентності [10, с. 43].

Також цікавими є компоненти, що виокремлені кандидатом педагогічних наук І. Ткачівською. Вона виокремлює 3 структурних компоненти предметно-методичної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури: *інформаційно-мотиваційний*, *когнітивно-пізнавальний* і *рефлексивно-діялісний*.

Інформаційно-мотиваційний компонент передбачає ґрунтовне вивчення та осмислення концептуальних положень нормативно-правових та інструктивно-директивних документів освіти України щодо фізичного виховання школярів, а також вимог навчальних програм шкільного курсу «Фізична культура», і на цій основі – формування у майбутніх фахівців умінь вибудовувати особистісну систему професійних цінностей і внутрішніх мотивів, переконань у необхідності успішної реалізації професійно-педагогічних функцій.

Когнітивно-пізнавальний компонент у змісті методичної компетентності майбутніх учителів фізичної культури розглядається як інтегральний аспект, який складається з двох взаємопов'язаних частин: загальнопізнавальної й предметно-пізнавальної. Загальнопізнавальна частина характеризується наявністю у майбутніх педагогів загальних психолого-педагогічних знань, а також обізнаності з

основними засадами дидактики, теорії навчання та виховання з урахуванням вікових особливостей суб'єктів освітнього процесу. Предметно-пізнавальний складник передбачає оволодіння групами методів, спрямованих на отримання спеціальних знань (словесні й практичні).

Діяльнісно-творчий компонент передбачає опанування організаційно-методичними способами проведення уроків фізичної культури, оздоровчих заходів у режимі навчального дня школи, позакласних форм занять, тобто успішного й ефективного практичного забезпечення освітнього процесу з учнями різного шкільного віку [14, с. 62–63].

Ми солідарні з висновками А. Демків, який у своїй праці [3, с. 109] виділяє 4 компоненти професійно-педагогічної компетентності викладача навчально-методичних центрів цивільного захисту, а саме:

– *мотиваційно-ціннісний* (орієнтація особистості у своїй діяльності на цінності забезпечує її активність, ініціативу, глибоку віру у власні сили та небайдужість до інших);

– *когнітивний* (багаторівнева система забезпечення здійснення широкого спектру когнітивних процесів, як-от: мислення, розуміння, пам'ять, увага та сприйняття);

– *діялісний* (здатність використовувати на практиці предметні і педагогічні знання та технології для підвищення кваліфікації слухачів різних категорій у сфері цивільного захисту);

– *особистісно-професійний* (комплекс властивостей особистості, що забезпечує її самоорганізацію на високому рівні професійної діяльності на рефлексивній основі та є підґрунтям удосконалення педагогічної майстерності).

Деякі автори, зокрема В. Щур, Т. Гарачук, досліджуючи методичну компетентність майбутнього вчителя початкових класів [15, с. 122–123] виокремили наступні компоненти:

– *стимуляційно-мотиваційний* (включає вміння вибудовувати систему особистісно-професійних цінностей і внутрішніх мотивів майбутнього вчителя початкових класів для успішного виконання трудових функцій);

– *пізнавально-когнітивний* (розглянуто у двох аспектах: загальнопізнавальному та власне пізнавальному).

Загальнопізнавальний аспект розкривається через наявність у майбутніх учителів початкових класів загальних психолого-педагогічних знань: знання загальної педагогіки, дидактики, теорії виховання, освітнього менеджменту, педагогічної майстерності; загальної, вікової, дитячої та педагогічної психології тощо. Власне пізнавальний аспект розглядається як система спеціальних педагогічних знань, наявність яких безпосередньо впливає на становлення вчителя-професіонала, тобто це система спеціальних (фахових) знань майбутніх учителів початкових класів, що є основою для формування і розвитку ключових компетентностей учнів початкових класів;

– *діялісно-творчий* (передбачає опанування способів ефективно організації та успішного практичного здійснення освітнього процесу в початковій школі). Це вміння налагоджувати партнерську взаємодію з учасниками освітнього процесу; орієнтуватися в сучасних засобах навчання та доцільно застосовувати їх для підвищення ефективності організації освітнього процесу; здатність до творчого пошуку, креативного перетворення та

впровадження кращого педагогічного досвіду; обізнаність із педагогічними інноваціями та їхнє ефективне використання в освітньому процесі початкової школи тощо;

– *особистісно-рефлексивний* (характеризується наявністю у здобувачів освіти таких специфічних рис і якостей особистості, що впливають на успішність здійснення педагогічної діяльності: гнучкість, стресостійкість, мобільність (динамічність особистості); критичне та креативне мислення; вміння правильно розставляти цілі (пріоритети) та знаходити шляхи їхнього досягнення тощо).

На думку Г. Козаченко [5, с. 216–220] педагогічна компетентність викладача закладу вищої освіти фармацевтичного профілю може бути представлена через 4 структурні компоненти, а саме: ціннісно-мотиваційний, пізнавальний, діяльнісний, особистісний. Під *ціннісно-мотиваційним* компонентом науковець розуміє сукупність мотивів, професійно значущих потреб, інтересів, цінностей, особистісних орієнтирів, що визначають професійну спрямованість. *Пізнавальний компонент* характеризується обсягом знань викладачів закладу вищої освіти фармацевтичного профілю в предметній області. *Діяльнісний компонент* характеризується взаємопов'язаністю видів педагогічної діяльності, що реалізуються відповідними групами вмінь (гностичними, проєктувальними, конструктивними, комунікативними та організаторськими). *Особистісний компонент* включає особистісні якості, що виражаються в наявності здібностей до викладацької діяльності.

Деякі автори, зокрема кандидат педагогічних наук В. Соловйов та доктор педагогічних наук А. Литвин [4, с. 247–248] виділяють наступні компоненти ІКТ-компетентності майбутнього вчителя:

– *когнітивний* (передбачає розуміння теоретичних основ інформаційної та когнітивної взаємодії суб'єктів освітнього процесу, концепцій інформаційного, технологічного підходів в освіті та основ формування критичного мислення; багаторівневі міждисциплінарні, метапредметні знання в галузі освіти, використання інформаційно-освітнього середовища, інформаційної діяльності в освітньому процесі);

– *мотиваційно-ціннісний* (ставлення вчителя до знань, усвідомлення необхідності формування в учнів основи фундаментальних знань);

– *операційно-діяльнісний* (окреслює систему навчальних умінь, умінь вирішувати різні завдання, що відповідають його трудовим функціям; здатність і готовність виконувати діяльність, спираючись на предметні знання й уміння);

– *професійно-методичний* (розкриває ІКТ-компетентність майбутнього вчителя з позиції застосування здобутих знань, умінь і досвіду у викладацькій діяльності);

– *комунікативний* (є основою професійно-педагогічної взаємодії);

– *рефлексивно-оцінний* (виконує системно-аналітичну функцію). Рефлексія є невід'ємним складником педагогічної діяльності.

Заслугує на увагу робота [9, с. 249] дослідниці І. Мосі. Авторка, досліджуючи професійну компетентність викладачів фахових коледжів, зокрема, визначає структурні компоненти:

– *мотиваційно-ціннісний компонент* – передбачає сформованість мотивів, прагнень до інноваційної інженерно-педагогічної діяльності, ціннісних орієнтацій викладача на оволодіння високими рівнями професіоналізму;

– *когнітивно-інформаційний* – включає комплекс теоретичних і техніко-технологічних (процедурних) знань (з інженерії, педагогіки, психології, методики навчання, цифрових технологій, із наукової галузі, що викладається тощо);

– *поведінково-діяльнісний* – презентує комплекс умінь і навичок, що забезпечують якісну реалізацію викладачем своїх трудових функцій;

– *особистісно-рефлексивний* – включає регулювання власної життєдіяльності, здатності до рефлексії у професійній діяльності;

– *емоційно-вольовий* – відображає здатність викладача розуміти власний емоційний стан при розв'язанні педагогічних ситуацій; наполегливість у саморозвитку, цілеспрямованість дій в інформаційно-освітньому середовищі фахового коледжу.

Дослідниця О. Проценко [12, с. 348–349] вважає, що акмеологічну компетентність майбутнього викладача закладу вищої освіти, можуть схарактеризувати наступні компоненти, а саме: *мотиваційно-ціннісний* (забезпечує спрямованість майбутнього викладача на особистісне та професійне самовдосконалення, досягнення власного акме у професійній діяльності), *когнітивний* (будується на основі знань, що забезпечують усвідомленість необхідності професійного та особистісного самовдосконалення та формування здатності навчання впродовж життя), *процесуально-діяльнісний* (характеризується розвитком умінь щодо неперервного навчання і професійно-педагогічних умінь), *особистісно-рефлексивний* (передбачає наявність у майбутнього викладача особистісних якостей і рефлексивних умінь, що сприяють досягненню акме).

Варто звернути увагу на визначення структурних компонентів професійної компетентності педагога запропонованих дослідниками О. Темченко, Т. Жовтун [13, с. 155]. Автори виокремлюють наступні компоненти:

– *інформаційний* (володіння ІКТ, вміння опрацьовувати різні види інформації);

– *комунікативний* (уміння налагоджувати спілкування з різними учасниками освітнього процесу);

– *автономізаційний* (здатність до самовдосконалення, конкурентоспроможності);

– *соціальний* (уміння працювати з різними категоріями дітей, їхніх батьків);

– *продуктивний* (постановка цілей, отримання результатів, прийняття рішень, відповідальність за прийняті рішення);

– *моральний* (готовність, спроможність і потреба в педагогічній діяльності, морально-етичні норми);

– *психологічний* (здібність до використання психологічних знань, умінь, навичок під час організації взаємодії в освітній діяльності);

– *предметний* (знання, вміння, навички в галузі окремого навчального предмета (спеціальність);

– особистісні якості (терпимість, доброзичливість, чуйність, урівноваженість, толерантність, витонченість, людяність, рефлексія);

– рефлексивний (володіння механізмами рефлексії).

На основі теоретико-емпіричних досліджень науковців проблеми формування й розвитку професійно-педагогічної компетентності можна зробити певний висновок: *по-перше*, проблема компетентності є однією з тих проблем, що посідає центральне місце у сучасних психолого-педагогічних дослідженнях; *по-друге*, професійно-педагогічну компетентність викладача часто розглядають як інтегративне особистісне утворення, що ґрунтується на професійних і педагогічних знаннях, уміннях, досвіді, професійно значущих особистісних якостях і забезпечує успішність виконання викладацьких функцій у стандартних і нестандартних умовах; *по-третє*, варто відзначити, що спільною рисою більшості робіт, які присвячені характеристиці структурних компонентів компетентності, є визначення наступних компонентів, а саме: ціннісно-мотиваційного, пізнавального (когнітивного), діяльнісного, емоційно-вольового та особистісно-рефлексивного.

Розглянемо доробок учених щодо визначення критеріїв структурних компонентів компетентності. Звернемо увагу на визначення критерію особистісно-мотиваційного компоненту кандидатом педагогічних наук Т. Горохівською. Вона зазначає, що критерієм особистісно-мотиваційного компоненту є ціннісно-мотиваційний, який характеризується за такими показниками: інтерес до професійно-педагогічної діяльності, що виявляється у бажанні працювати за фахом; наявність особистісної професійної позиції відносно реалізації освітнього процесу в технічному закладі вищої освіти; ступінь сформованості професійно-особистісних якостей і мотивації до продуктивної професійно-педагогічної діяльності; усвідомлення розуміння актуальності роботи у вищій школі [2, с. 42–43].

Щодо критеріїв когнітивного компоненту професійно-педагогічної компетентності, то В. Білошицький [1, с. 22] виділяє інтелектуальний критерій когнітивного компоненту лідерської компетентності майбутніх офіцерів-фахівців фізичної культури і спорту. Даний критерій характеризується теоретичними, професійними та фаховими знаннями, а також знаннями про лідерство та лідерську поведінку.

З метою оцінювання рівня сформованості діяльнісного компоненту педагогічної компетентності викладачів фармацевтичного профілю, Г. Козаченко [6, с. 41], виокремлює організаційно-діяльнісний критерій, який характеризується вмінням викладачів фармацевтичного профілю, оволодіння сучасним інструментарієм педагогічних технологій, форм і методів організації педагогічної діяльності.

Звернемо увагу на виокремлення критерію для особистісно-рефлексивного компоненту, зокрема на працю О. Мельник [8, с. 6–7], яка виокремлює особистісно-рефлексивний критерій рефлексивно-оцінного компоненту професійної компетентності майбутніх техніків-технологів виробництва харчової продукції. До показників даного критерію науковиця відносить: самоорганізованість, самооцінку, самоконтроль, професійне самовдосконалення.

Протягом 2024/2025 н. р. серед аспірантів Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» було проведено опитування щодо визначення поняття «професійно-педагогічна компетентність» та її структурних компонентів. Опитування проводилось серед аспірантів 2 року навчання різних спеціальностей, зокрема: 011 Освітні, педагогічні науки; 032 Історія та археологія; 033 Філософія; 051 Економіка; 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок; 073 Менеджмент; 075 Маркетинг; 076 Підприємництво та торгівля; 101 Екологія; 123 Комп'ютерна інженерія; 131 Прикладна механіка; 141 Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка; 142 Енергетичне машинобудування; 143 Атомна енергетика; 144 Теплоенергетика; 161 Хімічні технології та інженерія; 181 Харчові технології.

У ході проведення дослідження респондентам було запропоновано питання щодо визначення структурних компонентів професійно-педагогічної компетентності.

Так, 95% респондентів зазначили, що мотиваційний та організаційно-діяльнісний компоненти професійно-педагогічної компетентності є дуже важливими та займають значне місце у формуванні структурних компонентів професійно-педагогічної компетентності.

Також 88% опитуваних зазначили, що когнітивний та особистісно-рефлексивний компоненти посідають чільне місце у визначенні структурних компонентів професійно-педагогічної компетентності. Дещо менше значення щодо визначення структурних компонентів професійно-педагогічної компетентності, за відповідями респондентів, займає комунікативний компонент.

Аналіз даного питання дослідження свідчить про те, що більшість респондентів вважають, що мотивація до отримання знань, до передавання знань іншим, мотивація до роботи, до вдосконалення власних умінь, знань і навичок, а також здатність використовувати набуті знання, вміння та навички на практиці та їхнє вдале застосування на практиці відіграють дуже важливу роль у розвитку професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів вищої школи в умовах аспірантури.

Також варто звернути увагу, що 88% опитуваних зазначили, що когнітивні навички (мислення, увага, пам'ять), а також здатність майбутнього викладача до саморозвитку, самовдосконалення, постійного вдосконалення набутих знань, умінь і навичок – займають провідне місце у розвитку професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів вищої школи в умовах аспірантури.

Також респондентам проведеного опитування було запропоновано зазначити шляхи підвищення власної компетентності.

Серед зазначених відповідей найчастіше зустрічаються наступні шляхи підвищення власної компетентності:

- саморозвиток; самоосвіта;
- постійна практика; постійне підвищення власних знань, умінь і навичок;
- мотивація; критичне мислення;
- формування особистих цілей і постійний перегляд прогресу;

- рефлексія власного досвіду та помилок; практичне застосування знань, умінь і навичок на практиці та викладанні;
- цілеспрямованість у засвоєнні матеріалу; постійно бути в пошуках нового;

- аналіз і самоаналіз;
- адаптивність; постійний професійний розвиток;
- мотивація навчати інших; педагогічна практика;
- розвиток педагогічної культури.

На основі аналізу літературних джерел щодо визначення структурних компонентів професійно-педагогічної компетентності, а також результатів проведеного у 2024/2025 н. р. опитування, ми виокремлюємо наступні структурні компоненти професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів вищої школи в умовах аспірантури, а саме: мотиваційний, когнітивний, організаційно-діяльнісний та особистісно-рефлексивний.

Під мотиваційним компонентом, ми розуміємо, властивість особистості мати бажання отримувати нові знання, вміння та навички; постійно вдосконалювати вже набуті; мотивувати себе та інших до навчання; мати цілеспрямованість до навчання та засвоєння матеріалу; вміння мотивувати інших, зокрема до набуття та розвитку знань, умінь і навичок; мати мотивацію навчати інших. Варто зазначити, що на нашу думку, критерієм мотиваційного компоненту є *мотиваційно-особистісний*, який характеризується бажанням навчатись і навчати інших; прагненням до оволодіння новими знаннями та вміннями; формуванням внутрішнього бажання до постійного саморозвитку; сформованістю інтересу до професійно-педагогічної компетентності; ставленням до процесу самовдосконалення.

Когнітивний компонент характеризується сукупністю знань, які повинен мати майбутній викладач вищої школи для успішної професійної діяльності, зокрема критичне мислення, адаптивність, розвиток педагогічної культури, педагогічна практика, постійний розвиток власних когнітивних навичок. На нашу думку, критерієм когнітивного компоненту може виступати *когнітивно-інтегративний*, який включає в себе: професійні знання; розвиток уваги та мультизадачності; опанування ІКТ; розуміти: необхідність відповідати сучасним вимогам до викладача вищої школи; сутність понять «компетентність», «педагогічна компетентність», «професійно-педагогічна компетентність», сутність понять саморозвитку, інструменти діагностики своїх знань, умінь, досвіду, особистісних якостей, шляхи підвищення рівня особистих професійно необхідних якостей і ресурсів.

Організаційно-діяльнісний компонент характеризується здатністю майбутнього викладача вищої школи здійснювати власну професійну діяльність; застосовувати на практиці набуті знання, вміння та навички, постійно вдосконалювати їх у процесі діяльності; мати постійну професійну діяльність, зокрема педагогічну; мати бажання до застосування набутих умінь, знань і навичок у своїй професійній діяльності. Вважаємо, що критерієм даного компоненту є *організаційно-діяльнісний*, який повинен бути забезпечений: сформованістю вмінь розвитку самовдосконалення особистісних професійно необхідних якостей і ресурсів, постійною професійною практикою; постійним професійним розвитком;

упровадженням ІКТ в практичну діяльність; застосуванням набутих знань, умінь і навичок на практиці.

Під особистісно-рефлексивним компонентом розуміємо: здатність майбутнього викладача до рефлексії; аналіз та самоаналіз; формування особистих цілей і постійний перегляд прогресу; до рефлексії власного досвіду та помилок; до пошуку нових шляхів саморозвитку та самовдосконалення; до саморозвитку та самовдосконалення; до сприйняття конструктивної критики. Також можна визначити наступний критерій особистісно-рефлексивного компоненту професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів вищої школи, а саме – *оцінно-рефлексивний*, який характеризується показниками, як-от: прояв професійно значущих якостей для здійснення викладацької діяльності, здатність аналізувати особистісний рівень професійно-педагогічної компетентності та динаміку професійного зростання, а саме самоаналіз; розвиток здібностей щодо сприймання конструктивної критики; самовдосконалення; аналіз власних помилок та їхнє виправлення.

Отже, визначення структурних компонентів професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів вищої школи в умовах аспірантури та їхніх критеріїв дає можливість для подальшого дослідження проблем формування й розвитку професійно-педагогічної компетентності майбутніх докторів філософії, як викладачів вищої школи.

Результати дослідження. Нами розглянуто теоретичний аспект формування структурних компонентів професійно-педагогічної компетентності та їхніх критеріїв, а також на основі теоретичного аналізу та результатів опитування аспірантів 2 року навчання різних спеціальностей нами було визначено структурні компоненти та критерії професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів вищої школи в умовах аспірантури. Результати проведеного опитування показують, що респонденти вважають важливими структурними компонентами професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів вищої школи наступні: мотиваційний, організаційно-діяльнісний, когнітивний та особистісно-рефлексивний.

Висновки з даного дослідження. На підставі нашого дослідження ми дійшли висновку, що структура професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів вищої школи в умовах аспірантури складається з мотиваційного, когнітивного, організаційно-діяльнісного та особистісно-рефлексивного компонентів. У процесі своєї професійної діяльності майбутній викладач вищої школи повинен постійно розвивати власні знання, вміння та навички, аналізувати їхній рівень; удосконалювати та опановувати нові знання, вміння та навички; постійно самовдосконалюватись; здійснювати самоаналіз; сприймати зауваження та критику інших; здійснювати аналіз власних помилок і бути готовим до створення кращої версії себе у майбутньому.

Перспективи подальших розвідок полягають у формуванні педагогічних умов розвитку професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів вищої школи із числа майбутніх докторів філософії, підготовку яких здійснюють за всіма спеціальностями в умовах технічного університету.

Список використаних джерел

1. Білошицький В. Критерії і показники діагностування лідерської компетентності майбутніх офіцерів-фахівців фізичної культури і спорту в процесі професійно-педагогічної підготовки. *Військова освіта*. 2023. № 1. С. 18–27. DOI: <https://doi.org/10.33099/2617-1783/2023-47/18-27>
2. Горохівська Т. Критерії та показники розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних закладів вищої освіти. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Педагогічні науки*. 2020. № 22 (3). С. 37–47.
3. Демків А. М. Професійно-педагогічна компетентність викладачів навчально-методичних центрів сфери цивільного захисту: структура і зміст. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Педагогіка і психологія. Педагогічні науки*. 2023. № 1 (25). С. 104–114.
4. Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи: монографія / за наук. ред.: М. Ковалюк, Н. Нічкало. Львів: ЛДУ БЖД, 2023. 341 с.
5. Козаченко Г. В. Змістова структура педагогічної компетентності викладачів фармацевтичного профілю. *Проблеми освіти*. 2019. Вип. 91. С. 215–222.
6. Козаченко Г. В. Критерії, показники і рівні розвитку педагогічної компетентності викладачів фармацевтичного профілю. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2019. Вип. VII (76). С. 40–44. DOI: <https://doi.org/10.31174/SEND-PP2019-187VII76-09>
7. Курок В., Кондратенко Т. Зміст та структура економічної компетентності майбутніх учителів технологій. *Молодь і ринок*. 2019. № 8 (175). С. 23–27.
8. Мельник О. Ф. Формування професійної компетентності майбутніх техніків-технологів виробництва харчової продукції в процесі вивчення природничих дисциплін: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Житомир, 2017. 372 с.
9. Мосія І. Педагогічні умови розвитку професійної компетентності викладачів фахових коледжів. *Інноваційна професійна освіта*. 2024. № 1 (14). С. 251–256. DOI: <https://doi.org/10.32835/2786-619X.2024.1.14.248-253>
10. Пасічник Т. Д. Аналіз підходів до визначення структурних компонентів професійної компетентності викладача перекладу. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2019. Вип. VII (82). С. 41–44.
11. Професійно-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу: навч. посіб. / за ред. І. Л. Холковської. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2017. 144 с.
12. Проценко О. Б. Акмеологічна компетентність майбутнього викладача закладу вищої освіти: структура і зміст. *Освітологічний дискурс*. 2019. № 1/2. С. 344–354. DOI: <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2019.1-2.344356>
13. Темченко О. В., Жовтун Т. С. Управління розвитком професійної компетентності педагога. *Application of knowledge for the development of science: materials the 7th international scientific and practical conference* (February 21–24, 2023). Stockholm, Sweden: Snternational science group, 2023. Р. 153–157.
14. Ткачівська І. М. Структура предметно-методичної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури. *Педагогічна інноватика: сучасність та перспективи*. 2024. № 5. С. 59–66.
15. Шур В., Гарачук Т. Методична компетентність майбутнього вчителя початкових класів: сутність та структура. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2022. № 1 (25). С. 115–125.

References

1. Biloshytskyi, V. (2023). Kryterii i pokaznyky diahnostuvannya liderskoi kompetentnosti maibutnykh ofitseriv-fakhivtsiv fizychnoi kultury i sportu v protsesi profesiino-pedahohichnoi pidhotovky [Criteria and indicators for diagnosing leadership competence of future officers-specialists in physical culture and sports in the process of professional and pedagogical training]. *Viiskova osvita [Military education]*, 1, 18–27. DOI: <https://doi.org/10.33099/2617-1783/2023-47/18-27> [in Ukrainian].
2. Horokhivska, T. (2020). Kryterii ta pokaznyky rozvytku profesiino-pedahohichnoi kompetentnosti vykladachiv fakhovykh dystsyplin tekhnichnykh zakladiv vyshchoi osvity [Criteria and indicators of the development of professional and pedagogical competence of teachers of specialized disciplines of technical institutions of higher education]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Pedahohichni nauky [Collection of scientific papers of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine. Pedagogical Sciences]*, 22 (3), 37–47 [in Ukrainian].
3. Demkiv, A. M. (2023). Profesiino-pedahohichna kompetentnist vykladachiv navchalno-metodychnykh tsentriv sfery tsyvilnoho zakhystu: struktura i zmist [Professional and pedagogical competence of teachers of educational and methodological centers in the field of civil protection: structure and content]. *Visnyk Universytetu imeni Alfreda Nobelia. Pedahohika i psykholohiia. Pedahohichni nauky [Bulletin of the Alfred Nobel University. Pedagogy and Psychology. Pedagogical Sciences]*, 1 (25), 104–114 [in Ukrainian].
4. Kovalia, M., & Nychkalo, N. (Eds.). (2023). *Informatsiino-komunikatsiini tekhnolohii v suchasnyi osviti: dosvid, problemy, perspektivy [Information and communication technologies in modern education: experience, problems, prospects]: monohrafiia*. Lviv: LDU BZHD [in Ukrainian].
5. Kozachenko, H. V. (2019). Zmistova struktura pedahohichnoi kompetentnosti vykladachiv farmatsevtichnoho profilu [The content structure of pedagogical competence of pharmaceutical teachers]. *Problemy osvity [Education problems]*, 91, 215–222 [in Ukrainian].
6. Kozachenko, H. V. (2019). Kryterii, pokaznyky i rivni rozvytku pedahohichnoi kompetentnosti vykladachiv farmatsevtichnoho profilu [Criteria, indicators and levels of development of pedagogical competence of pharmaceutical teachers]. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, VII (76), 40–44. DOI: <https://doi.org/10.31174/SEND-PP2019-187VII76-09> [in Ukrainian].
7. Kurok, V., & Kondratenko, T. (2019). Zmist ta struktura ekonomichnoi kompetentnosti maibutnykh uchyteliv tekhnolohii [Content and structure of economic competence of future technology teachers]. *Molod i rynok [Youth and the market]*, 8 (175), 23–27 [in Ukrainian].
8. Melnyk, O. F. (2017). *Formuvannya profesiinoi kompetentnosti maibutnykh tekhnivik-tekhnolohiv vyrobnytstva kharchovoi produktsii v protsesi vyvchennia pryrodnykh dystsyplin [Formation of professional competence of future food production technicians in the process of studying natural sciences]*. (PhD diss.). Zhytomyr [in Ukrainian].
9. Mosia, I. (2024). Pedahohichni umovy rozvytku profesiinoi kompetentnosti vykladachiv fakhovykh koledzhiv [Pedagogical conditions for the development of professional competence of teachers of professional colleges]. *Innovatsiina profesiina osvita [Innovative vocational education]*, 1 (14), 251–256. DOI: <https://doi.org/10.32835/2786-619X.2024.1.14.248-253> [in Ukrainian].
10. Pasichnyk, T. D. (2019). Analiz pidkhodiv do vyznachennia strukturnykh komponentiv profesiinoi kompetentnosti vykladacha perekladu [Analysis of approaches to determining the structural components of a translation teacher's professional competence]. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, VII (82), 41–44 [in Ukrainian].
11. Kholkovska, I. L. (Ed.). (2017). *Profesiino-pedahohichna kompetentnist vykladacha vyshchoho nachalnoho zakladu [Professional and pedagogical competence of a teacher at a higher educational institution]: navch. posib*. Vinnytsia: TOV «Nılan LTD» [in Ukrainian].
12. Protsenko, O. B. (2019). Akmeolohichna kompetentnist maibutnoho vykladacha zakladu vyshchoi osvity: struktura i zmist [Acmeological competence of a future teacher of a higher education institution: structure and content]. *Osvitolohichniy dyskurs [Educational discourse]*, 1/2, 344–354. DOI: <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2019.1-2.344356>
13. Temchenko, O. V., & Zhovtun, T. S. (2023). Upravlinnia rozvytkom profesiinoi kompetentnosti pedahoha [Managing the development of a teacher's professional competence]. In *Application of knowledge for the development of science: materials the 7th international scientific and practical conference* (pp. 153–157). Stockholm, Sweden: Snternational science group [in Ukrainian].
14. Tkachivska, I. M. (2024). Struktura predmetno-metodychnoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia fizychnoi kultury [Structure of subject-methodological competence of a future physical education teacher]. *Pedahohichna innovatka: suchasnist ta perspektivy [Pedagogical innovation: modernity and prospects]*, 5, 59–66 [in Ukrainian].
15. Shchur, V., & Harachuk, T. (2022). Metodychna kompetentnist maibutnoho vchytelia pochatkovykh klasiv: sutnist ta struktura [Methodological competence of a future primary school teacher: essence and structure]. *Problemy pidhotovky suchasnogo vchytelia [Problems of training a modern teacher]*, 1 (25), 115–125 [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 05.09.2025